

I mitt knä ligger min systerdotter. Hon har fokuserat en fantastisk prydnad med rader av glimmande metallpaljetter och guldfärgade kedjor. Hon gestikulerar med händerna och försöker få tag på allt det där tjusiga (och ganska ömtåliga) som är precis utom räckhåll. En liten rännil av saliv rinner ur munnen, och hon gurglar och rör hela ansiktet med samma förväntan och tillit som sekunden innan hon får mat.

Lust, skönhet och moral

– en teaterskribents aspekter på smak

I vår begynnelse tycks vi inte skilja så noga mellan det vackra och det goda – i bemärkelsen "gott att äta". I varje diskussion om smak tror jag man ska påminna sig själv om den starka kopplingen mellan mat och estetik. Det är förmodligen ingen tillfällighet att ordet för hur mat känns i munnen är

”I varje diskussion om smak tror jag man ska påminna sig själv om den starka kopplingen mellan mat och estetik.”

samma ord vi använder för att beskriva våra estetiska upplevelser. Smak på svenska, goût på franska, taste på engelska, Geschmack på tyska och ändelsen -zuri på swahili har alla samma dubbla betydelse, och det är förmodligen bara bristen på fler

lexikon i min bokhylla som gör att exemplen just här inte kan bli fler.

Om ordet smak, i en diskussion om estetik, ofta tycks göra anspråk på något förfinat, något välartikulerat och genomtänkt, och i en skandinavisk forntidstradition dessutom associeras till en sparsamhet på detaljer och utsmyckningar ("sparsmakat") behöver vi kanske komma ihåg att ordets rötter pekar på hur grundläggande, livsviktig och sinnlig vår estetiska upplevelse av omgivningen är. Vi smakar på världen.

Sett på det viset blir det absurt att hävda att somliga skulle ha smak och andra inte, faktiskt lika absurt som att hävda att estetiskt förhållningssätt bara har med det vi kallar konstnärliga uttryck att göra.

Smak – något föränderligt

I en annan begynnelse såg den gammaltestamentliga guden att allt var gott. På samma sätt finns det språkliga förbindelser

mellan hur vi beskriver det vi tycker smakar gott och det vi tycker är gott i moralisk bemärkelse.

Det förklarar förmodligen varför moral och estetik så ofta diskuteras i samma andetag. Mest uttalat har det kanske varit i västvärldens olika vågor av föreskrivande konsteori där det som ansetts vara det Goda i rådande samhällsordning har blivit lika med det Vackra. Men man behöver inte skriva under på sådana teser för att se att begreppen moral och estetik, på ett mycket grundläggande språkligt plan, förvirrar sig in i varandra, verkar vara olika samtidigt aspekter av vårt sätt att vara i och förstå verkligheten.

Det betyder inte att svaret på frågan om vad som är god eller dålig smak är given, det behöver man inte kunna särskilt mycket historia eller kulturgeografi för att inse, bara att den faktiskt är viktig, och att det inte är så underligt att diskussionen om vad som

är bra och dålig teater kan bli lika animerad som den mellan älskare och hatare av strömning.

Och hur kan man då vara teaterkritiker om man har inställningen att smak är något

” Och hur kan man då vara teaterkritiker om man har inställningen att smak är något som alla har, och att den mer allmänna smaken dessutom skiftar över tid och rum? ”

som alla har, och att den mer allmänna smaken dessutom skiftar över tid och rum? Hamnar man inte lätt i någon slags totalrelativistisk och släpphänt vakuum där allting har ett värde bara det har ett värde för någon, om inte idag så kanske i morgon?

Men den farhågan bygger, precis som tanken på ett objektivist och på ett eller annat sätt gudomligt rättesnöre i smakfrågor, att vi som människor skulle kunna placera oss utanför tid, rum och gemenskap.

Att frågan om vad som är god smak är omöjlig att svara entydigt på i någon slags abstrakt, allmän och ohistorisk bemärkelse betyder ju inte att det skulle vara irrelevant eller förmätet att kunna tala om något som bra eller dåligt vid ett bestämt tillfälle, i ett bestämt sammanhang.

Flera perspektiv

I en tid när frågan om vad som är god eller dålig smak kan kännas hopplöst förvirrad har tvärtom både Hannah Arendt och Seyla Benhabib, två av de mer politiskt inriktade samtida filosoferna utgått från just det estetiska omdömet. Varför, menar de båda, hade Immanuel Kant rätt i fråga om att det estetiska omdömet kan stå som modell för all omdömesförmåga överhuvudtaget – men fel ifråga om att, som han menade, man skulle kunna hitta några logiska och utommänskliga principer för vad som är god smak?

Arendt hävdade tvärtom att det estetiska omdömet särskilda giltighet beror på att det vilar på en tänkt eller faktisk överenskommelse med andra, att det så tydligt är förankrat i tid och rum och i gemenskapen människor emellan. Det är självklart subjektivt, i meningen förankrat i individer, men går samtidigt långt utanför det eftersom vi också måste ta hänsyn till andras perspektiv, till andras uppfattning om vad som är god och dålig smak i argumentatio-

nen för det egna perspektivet eller den egna skapelsen.

Seyla Benhabib har utvidgat resonemang. Hon påpekar att det här med att ha omdömesförmåga i estetiska eller moraliska frågor inte handlar om att vara flat, att acceptera vad andra tycker, men väl om att kunna föreställa sig de andra perspektiven, att förhålla sig till dem, i vilket också måste ingå att veta eller föreställa sig grunder och principer för andras handlande. Och menar att här finns en nyckel till varför inte bara en estetisk utan också en moralisk

Hannah Arendt

Seyla Benhabib

ståndpunkts giltighet faktiskt hänger samman med frågan om huruvida alla inblandades perspektiv åtminstone potentiellt kan komma till tals.

Föreställningens sammanhang

Något som vi bör hålla i huvudet när någon kommer och gör anspråk på ett slutgiltigt svar på frågan om vad som är Bra Teater eller God Smak, vare sig det är en kritiker eller en teaterskapare. Vem säger det? Varför? Vilka har fått komma till tals?

Det här låter förmodligen både abstrakt och högtflygande. Men åtminstone för mig, som teaterkritiker, blir det här väldigt konkret varje gång en recension ska skrivas, varje gång jag ska svara för ett omdöme om en teateruppsättning. Självklart har jag personliga preferenser, ett eget förhållningssätt som, även om jag inte skulle kunna skriva

ner det som en programförklaring i tio punkter, artikulerar sig varje gång jag tycker något om en föreställning, till och med i vad jag överhuvudtaget ser och lägger märke till. Men jag måste samtidigt också försöka förhålla mig till mer, till vad man velat med föreställningen, till vilka man vänt sig och varför, till vad jag tror publiken förväntar sig, till hur samhället och tidpunkten ser ut – inte för att kunna ha en ståndpunkt men väl för att kunna argumentera för den vid det givna tillfället.

Och ordet jag är viktigt, för att det placerar min ståndpunkt och mitt omdöme i en mänsklig kropp: för att det är ett sätt att inte försöka smita från ansvaret för att varje omdöme också bär med sig ett anspråk på makt i

” Och ordet jag är viktigt, för att det placerar min ståndpunkt och mitt omdöme i en mänsklig kropp. ”

fråga om hur vi beskriver verkligheten.

Och jag tycker verkligen att frågan om vad som är bra eller dålig teater är oundgängligt intressant, kanske för att teatern, som ju oundvikligt handlar om mänskligt handlande hela tiden rör sig i det område där moral och etik är svåra att skilja från varandra. Glidningen mellan begreppen är här hela tiden välgörande förenad, kopplingarna mellan vad som anses vara bra skådespeleri, bra regi och ett spännande scenrum och tilltal – och hur vi i allmänhet ser på varandra och på vår gemensamma värld är många, skiftande, komplicerade och ständigt oroande.

Teater är, helt enkelt, rik på smak.

Yva Gislén